

Za horizontem monokulturizace

Už několik let po sobě ubezpečuje výroční zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky, že plocha jehličnatých dřevin, zejména smrku, se nadále snižuje. Nicméně podle téže zprávy je smrk stále nejpoužívanější dřevinou při zalesňování. Stav našich lesů je mezitím čím dál víc kritický a ministr zemědělství Jiří Milek odvolal generálního ředitele Lesů ČR Daniela Szóráda. Je tento krok znamením změny?

KAROLÍNA POLÁČKOVÁ

Lesní monokultury jsou posledních dvě stě let nejčastějším porostním typem ve střední Evropě. Proměna původních lesů v téměř „na chlup“ stejné porosty vznikla při rozsáhlém holosečném kácení spojeném s umělou obnovou jedním druhem dřeviny. Podle odborníků dává monokulturní způsob pěstování lesů více možností pro využití mechanizace, což se odrazí ve zvýšené produktivitě práce, nehledě na výrazné zjednodušení prováděných činností.

Z deště pod okap

V naší krajině jsou nejvýznamnějším producentem dřevní hmoty Lesy České republiky. Ministr zemědělství Jiří Milek začátkem května odvolal jejich generálního ředitele Daniela Szóráda, což zdůvodnil nezvládnutým řízením státního podniku a nekoncepčním jednáním, které vyústilo v kůrovcovou kalamitní situaci. Ta se projevuje odumíráním lesů v Moravskoslezském, Olomouckém, Zlínském a Jihočeském kraji. „Velkou chybou bylo nezajištění sadby, proto nyní není možné obnovovat vytěžené lesy. Také kolabující obchod se dřevem je velkým problémem, který způsobí škody národnímu hospodářství,“ uvádí ministerstvo zemědělství. Vedení podniku převzal Tomáš Pospíšil, který ve funkci ředitele zůstane až do vyhlášení vítěze výběrového řízení.

S Milkovým krokem souhlasí i další lesní odborníci. „Navzdory kritice nevládních i některých odborných lesnických organizací mění Lesy ČR nemoderní způsob pěstování monokultur jen nepatrně a velmi pomalu. Management podniku zcela selhal, například i v tom, že odmítá ekologickou certifikaci FSC,“ říká pracovník Ústavu lesnické botaniky Lesnické a dřevařské fakulty Mendelovy univerzity v Brně Petr Jelínek.

Experti však zároveň upozorňují, že na bývalého ředitele Szóráda rozhodně nelze svalovat hlavní vinu. „Hlavní příčina současného krizového stavu lesů je dlouhodobá nečinnost ministerstva zemědělství. Právě především ono dlouhodobě opomíjí urgence vědců, ochránců přírody i mnoha lesníků, aby se legislativa určující podobu lesního hospodaření přizpůsobila změně klimatu, přírodnímu stavu lesů a dlouhodobě udržitelnému lesnictví,“ zdůrazňuje Jaromír Bláha z Hnutí DUHA. „Zanedbání současného rozšíření kůrovce ze strany Lesů České republiky zavinila také jejich závislost na nesprávném obchodním modelu a způsobu zadávání zakázek určeným ze strany ministerstva zemědělství v roce 2010 ministrem Ivanem Fuksou z ODS. Takzvaná *Dřevěná kniha* světuje prostřednictvím megatendrů veškerou práci i prodej státního dřeva velkým těžařským firmám, což nepodporuje šetrné hospodaření, rozvrátilo zaměstnávání místních lidí

v lese a nyní neumožňuje operativně řešit kalamitní situace,“ doplňuje Bláha.

Ministerstvo zemědělství mění v reakci na katastrofální hynutí smrkových a borových lesů politiku, avšak návrh nové vyhlášky, která stanovuje rámec pro druhovou skladbu při obnově našich lesů, výsadbu smrku neomezuje. „Ministerstvo zemědělství chce dál ponechat smrk jako hlavní dřevinu i v oblastech středních nadmořských výšek, kde podle vědeckých modelů bude hynout, a dokonce i tam, kde se již nyní smrkové porosty plošně rozpadají,“ uvádí Hnutí DUHA. Návrh nové vyhlášky přitom připouští, že v některých polohách je pěstování smrku velmi rizikové. „Je to absolutní selhání ministerstva zemědělství, ignoruje plošné hynutí našich lesů,“ kritizuje Hnutí DUHA. A kampaní *Zachraňme lesy*, kterou svým hlasem podpořilo už přes dvanáct tisíc lidí, chce novou vyhlášku změnit.

Zelená monokulturám

Připomeňme, že uměle obnoveny byly v České republice tři čtvrtiny plochy tuzemských lesů, přičemž smrk už několik desetiletí zabírá přes polovinu veškerého lesního porostu. „Většina zdejších lesů je hospodářských, kde primární funkcí je produkce dřevní hmoty čili tvorba zisku. Jiné příjmy než za prodej dříví jsou v lesnictví jen okrajové. Pokud se nezmění způsob výnosu, budou vlastníci les pěstovat cestou nejmenšího odporu i nadále,“ tvrdí Jan Lubojacký z Výzkumného ústavu lesního hospodářství a myslivosti.

Podle Lubojackého je monokulturní způsob pěstování lesa z hospodářského pohledu nejsnazší a nejméně nákladný, a i navzdory pěstování porostů s pestřejší dřevinnou skladbou na určitých typech stanovišť budou mít monokultury stále přednost.

„Za současný stav lesů jsou zodpovědné střední a vysoké lesnické školy a konzervatismus. Je snadné dělat všechno stále stejně a neučit se modernější k přírodě citlivé metody. Zodpovědné je i ministerstvo zemědělství, které dlouhodobě současný stav podporuje, a taky vedení Lesů ČR, které plnilo zadání ministerstva,“ doplňuje Lubojackého Petr Jelínek. Ten s odvoláním generálního ředitele státního podniku Lesy ČR souhlasí. „Je dobře, že ředitel skončil, uvidíme, jestli se to posune někam dále,“ dodává.

Lesnický program jen na papíře

Nevhodná skladba lesů způsobuje vysušování zdejší krajiny a erozi půdy v nízkých polohách. Nepřirozené smrkové monokultury rovněž degradují lesní půdu. Mimo jiné se snížila i schopnost porostů zadržovat vodu při záplavách. Z nížin

téměř úplně zmizely lužní lesy podél řek, kam se povodňová vlna mohla rozlévat.

„V posledních letech se zmenšuje rozloha monokultur, ale vzhledem k principu dlouhodobosti lesnictví nelze změnit charakter porostů z roku na rok,“ vysvětluje Lubojacký. Odborníci a lesní experti přitom na problém lesních monokultur poukazovali již dávno. „Zvláště alarmující je masivní pěstování smrkových monokultur i ve velmi cenných oblastech listnatých lesů. Monokulturální porosty jsou méně stabilní. Smrk není na nižší a střední polohy lesů přizpůsoben, nemá dostatek vody, kterou neumí získat z hlubších vrstev půdy, chřadne a odumírá, protože snadno podléhá různým škůdcům. Tento stav se bude nadále zhoršovat, pokud dojde k předpokládané změně klimatu,“ upozorňovali v roce 2006 ministerstvo zemědělství vědci ve Stanovisku vědeckých a odborných pracovníků k ochraně českých lesů, které následně předložili české odborné veřejnosti. Pod výzvou se souhlasně podepsalo více než dvě stě dalších vědců.

Ministerstvo zemědělství následně v roce 2008 ve vládou schváleném Národním lesnickém programu usoudilo, že s ohledem na předpokládané klimatické změny je vysoký podíl smrkového dřeva v budoucnosti ekonomicky riskantní. Také se vyjádřilo, že v zájmu trvalé a bezpečné produkce by se pomocí legislativních úprav měly smrkové monokultury na nevhodných stanovištích rychleji přeměnit na smíšené porosty. Program byl schválen pro období do roku 2013, nicméně z důvodu jeho nenaplnění platí dodnes.

Pohodlnost v éře změny klimatu

Jsou hlavním důvodem stagnace peníze za těžbu? Ne tak docela. „Monokultury se pěstují, protože je to pohodlné. Lehce se to kontroluje, lesníci se tuto metodu naučili a nejsou moc ochotni to měnit. Otázka zisku to není, protože z pestrého lesa se dostane také hodně peněz. Jde o rychlý a pohodlný zisk beze změn návyků,“ soudí Jelínek.

Smrk je horský druh, v nižších částech nevydrží klimatické změny, protože na sucho a horko nejsou smrky přizpůsobené. Předloňský rok byl přitom z globálního hlediska nejteplejším rokem v historii měření klimatu, tedy od roku 1880. Současné teplé počasí s nedostatkem srážek navíc nahrává škůdcům. „Hlavní nevýhodou monokultur je jejich vyšší náchylnost k ohrožení škodlivými vlivy. Kalamitami jsou postihovány všechny lesy, některé více, jiné méně, ale zcela vyhnout se jim nelze,“ upozorňuje Lubojacký.

Cílovou dřevinou se stává...

Objem roční těžby dřeva se u Lesů ČR pohybuje kolem sedmi

Jírová, Olomoucký kraj, foto: Jana K. Kudrnová.

Nad Janovem, Jeseníky, foto: Jaromír Bláha.

Pohořany, Olomoucký kraj, foto: Jana K. Kudrnová.

Věška, Olomoucký kraj, foto: Jana K. Kudrnová.

a půl milionu metrů krychlových. Podle Českého statistického úřadu vloni meziročně stoupl o devět procent. Jde o třetí nejvyšší hodnotu v historii, přičemž většinu těžby tvořily jehličnaté dřeviny. V letošním prvním čtvrtletí klesl hrubý meziroční zisk Lesů ČR o dvacet sedm procent, firma se potýká i s nedostatkem kvalifikovaných či nekvalifikovaných pracovníků. Podle ministra životního prostředí Richarda Brabce jich chybí šest tisíc. Tento problém chtějí vyřešit udělováním pracovních povolení pro cizince z Ukrajiny a Srbska.

Lesní monokultury, nezvládnuté kůrovcové kalamity i stavu dnešních lesů si konečně začala hromadně všimnout média. Navzdory tomu, že takovou kalamitní situaci naše lesy od dob Marie Terezie nepamatují, premiér v demisi Andrej Babiš vyhlásit stav krize nehodlá.

Samotnou změnou vysazování ne monokulturních, ale druhově pestrých lesů však nebudeme mít vyhráno. V kalamitně nejvíce postižených oblastech totiž aktuálně vznikají holiny a nezajištěné porosty obrovského rozsahu. Tato místa se mohou proměnit na *věškové monokultury*, tedy sice druhově pestré, ale stejněvé porosty. Nyní tedy jde o to, jestli holiny jednorázově zalesníme cílovými dřevinami, anebo využijeme po přechodnou dobu náletu či výsadeb takzvaných přípravných dřevin, jako je bříza, jeřáb, osika a další pionýrské druhy stromů. Přípravné dřeviny zlepšují stav půdy zničené holosečí a předchozí smrkovou monokulturou. Pod jejich ochranu pak lze začít sázet buky či jedle, které potřebují vyrůst v zástínu. Ministerstvo zemědělství sice v nové vyhlášce umožňuje přípravné dřeviny použít, zároveň je však požaduje zase rychle vykácet, takže tuto funkci splnit nestihnou. A jako cílovou dřevinu chtějí ministerští úředníci umožnit znovu smrk. I tam, kde smrky uhynuly, a to až do pětasedmdesáti-procentního zastoupení.

Podle Lubojackého tedy sice vzhledem k aktuální situaci můžeme očekávat určitý odklon od monokulturního pěstování lesa, nicméně jednodruhové porosty nás budou provázet i nadále. „Monokulturní lesy u nás zcela nezmizí nikdy,“ dodává na ne zcela šťastný závěr.

Ale abychom skončili pozitivněji: začátkem června Lesy ČR a ministerstvo zemědělství vůbec poprvé připustily, že by na části lesů mohly hospodařit šetrně a trvale udržitelně, jak vyžaduje certifikace FSC. „Chtějí udělat krok správným směrem. Má-li však certifikace lesům skutečně prospět, nesmí se snižovat úroveň jejího standardu, což ministr zemědělství Jiří Milek naznačil,“ opatrně chválí Jaromír Bláha.

Jívová, foto: Jana K. Kudrnová.

Jeseníky, foto: Jan Skalík.

Kontakt: polackova@sedmagenerace.cz.